

*Гончарова О. А.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри теорії і практики англійської мови**Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*

АВТОПСИХОЛОГІЗМ ЯК ХАРАКТЕРНА РИСА РОМАНУ МЕЙ СІНКЛЕР «ТРИ СЕСТРИ»

Анотація. У статті розглядається проблема авторської присутності в романі англійської письменниці Мей Сінклер «Три сестри» (1914). Обґрунтовано вживання поняття «автопсихологізм», надано пояснення щодо різниці термінів «автопсихологізм» і «автобіографізм». Висвітлено особливості творчого методу Сінклер, визначено, що йому були притаманні майже усі світоглядні й естетичні принципи модернізму на стадії його становлення і розквіту: захоплення німецькою ідеалістичною філософією, соціальне бунтарство, відданість психоаналітичній теорії Фрейда і Юнга, звернення до табуованих тем, містицизм, символізм, перехід від реалістичних способів зображення до потоку свідомості. Також встановлено, що серед причин довготривалого недооцінювання її письменницького доробку критикою і літературознавством було знехтування автопсихологізмом як одним з ключових атрибутів її творчості.

Під час аналізу роману «Три сестри» показано, що в ньому знайшли відбиток особисті інтереси і захоплення авторки, її прагнення до покращення становища жінок у поствікторіанському суспільстві, жадання творчої і емоційної свободи, роздуми над причинами духовного й фізичного пригнічення жінки. Вона проявила справжнє новаторство в художньому переосмисленні й інтерпретації фрейдівського психоаналітичного вчення, вибудувавши образи головних героїнь відповідно до фрейдівських психомоделей – еґо, супереґо і Ід (воно) – і висвітливши їх крізь призму власної духовної біографії. Характери персонажів розкрито в романі переважно засобами внутрішнього монологу, при цьому позиція оповідача залишається повністю відстороненою від персонажів і подій. Саморозкриття героїв відбувається з перших сторінок роману й продовжується до самого кінця твору під пильним наглядом безпристрасного автора-оповідача, який невпинно підказує читачеві, усвідомленими, неусвідомленими чи підсвідомими є наміри, думки і вчинки персонажів.

Важлива заслуга Сінклер полягає в залученні до художніх прийомів і засобів зображення новітніх для початку ХХ століття знань з психології і психоаналітики, що суттєво збагатили літературу тієї епохи.

Ключові слова: (авто)психологізм, (авто)біографія, роман, модернізм, психоаналіз, психомодель.

Постановка проблеми. Характерною ознакою психологічного роману другої половини ХІХ – початку ХХ століття є його тяжіння до більш щільної, з одного боку, і до максимально об'єктивованої, з іншого боку, присутності автора в художньому творі. Західноєвропейське літературознавство описує зв'язки між автором / наратором / героєм бахтінськими поняттями (авто)біографізму, історизму, психологізму і діалогічними відносинами. М. Бахтін з цього приводу зазначав, що «кожен

момент твору даний нам в реакції автора на нього, яка обіймає собою як предмет, так і реакцію героя на нього (реакція на реакцію)» [1, с. 13]. Важливим є зауваження літературознавця про те, що «кожен герой виражає самого себе, увесь твір є вираженням автора» [1, с. 59]. У 1970-х рр. Л. Гінзбург ввела поняття автопсихологізму, наділивши його більш широкими структурно-композиційними функціями порівняно з автобіографізмом як художнім прийомом, який обмежує питаннями «першоджерел та прообразів» [2, с. 12]. Іншими словами, дослідниця відносить автопсихологізм і автобіографізм до різних художніх систем, тоді як деякі елементи і деталі твору є справді фактографічним і їх можна співвіднести з певними реаліями з біографії письменника, «події і персонажі в їх цілісності незмінно уникають самих старанних спроб зафіксувати їхні прообрази і прототипи» [2, с. 13]. Отже, автопсихологізм, на відміну від автобіографізму, переносить акценти з реального плану на змістовну і структурну організацію твору – «автопсихологічними» стають тема, ідея, проблематика твору; автопсихологізм визначає і його хронологічну природу, і тип оповіді. В цій розвідці ми будемо користуватися саме терміном автопсихологізм, оскільки він найбільш точно окреслює предмет нашого дослідження – відбиття духовної (психологічної) біографії М. Сінклер у її романі «Три сестри» (The Three Sisters, 1914).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні питання життя і творчості М. Сінклер розглянуто в біографічних працях Т. Boll (1973), Н.Д. Zegger (1976), S. Raitt (2000); проблемам психологізму і психоаналізу в творчості письменниці присвячені публікації D.F. Gillespie, S. Raitt, R. Bowler, D. Rapp, L. De Bont, L. Forster; деякі особливості творчого методу Сінклер досліджено в статтях D. Wallace, S. Raitt, I. Brasme, M.K. Troy, A.J. Kunka, C.A. Wilson, C. Drewery; окремі аспекти роману «Три сестри» проаналізовано в монографіях S. Raitt May Sinclair: A Modern Victorian (2000) і D. Wallace Sisters and Rivals in British Fiction: 1914-39 (2000), а також у статтях E. Liggins, J. Radford, J. Silvey.

Постановка завдання. Мета статті – виявити та проаналізувати прояви автобіографізму та автопсихологізму в романі М. Сінклер «Три сестри».

Виклад основного матеріалу. Творчість англійської письменниці Мей Сінклер (1863–1946), зокрема її психологічна проза, представлена романами «Три сестри» (The Three Sisters, 1914), «Мері Олів'є» (Mary Olivier: A Life, 1919) та «Життя і смерть Гаррієт Фрін» (Life and Death of Harriett Frean, 1922), дедалі все більше привертає увагу дослідників, оскільки акумулює у собі певні ознаки методологічних трансформацій у жанрі англійського роману, які відбувалися на зламі

XIX–XX століть. Творчому методу Сінклер 1910–20-х років притаманні майже усі світоглядні й естетичні принципи модернізму на стадії його становлення і розквіту: захоплення німецькою ідеалістичною філософією і метафізикою Спінози, соціальне бунтарство, відданість психоаналітичній теорії Фрейда і Юнга, звернення до табуованих тем, містицизм, символізм, перехід від реалістичних способів зображення до потоку свідомості [3]. Зазначені твори вирізняються зануренням письменниці у внутрішній світ людини, поступовим поглибленням психологізму, а також свідомою опорою на власний життєвий досвід. У своїх «жіночих» романах вона постійно повертається до вирішення одних і тих же самих проблем – духовного й тілесного пригнічення жінки в вікторіанському і поствікторіанському суспільстві, взаємодії свідомого і підсвідомого, творчої самореалізації. Саме повторюваність тем і мотивів у романах Сінклер викликали звинувачування тогочасної критики в ідейній вичерпаності авторки, в її творчій виснаженості. Проте, аналізуючи її письменницький доробок загалом, у контексті перехідної епохи XIX–XX ст. і в контексті її власної біографії, стає очевидним, що саме властивий для її творчого методу автопсихологізм залишався незрозумілим і нерозкритим літературною критикою протягом кількох десятиліть.

Роман «Три сестри» створювався Сінклер під безпосереднім впливом творчості трьох видатних англійських письменниць, сестер Бронте, в житті й літературній діяльності котрих вона вбачала споріднені для себе емансиповані настрої, протистояння релігійному формалізму, одержимість літературою. У 1912 році вона опублікувала незвичайне біографічне дослідження *The Three Brontes* [8], в якому зосередилась головним чином на внутрішньому житті сестер і героїнь їх романів, їхніх прагненнях, переживаннях, мотивах вчинків. Цікавим є той факт, що, аналізуючи духовне життя авторки «Джейн Ейр», Сінклер неодноразово спростовує не тільки роль, яку відіграла закоханість Шарлотти в учителя французької К. Еж на розвиток її таланту, але й сам факт закоханості [5–7]. Стосовно Емілі й Енн, чье життя було недовгим і самотнім, зауважимо, що вони цілком вписувались у концепцію Сінклер про свідомий целібат жінки, яка вирішила присвятити себе мистецтву, що загалом, на думку С. Рейт, біографа Сінклер, надало письменниці «найкращу можливість для самоаналізу і самовиправдання» [6, с. 118–119].

Інтереси Сінклер простягалися далеко за межі літератури. Ще з юності вона захопилася філософією Декарта, Спінози і Канта, чії ідеї стали для неї своєрідними заміниками насильницькі насадженої матір'ю з дитинства релігійності. Крім того, на початку XX ст. вона стає пристрасною прихильницею теорії творчості Бергсона і психоаналітичного вчення Фрейда і Юнга, бере участь у відкритті і фінансуванні Лондонського психоаналітичного товариства і першої в Англії Медико-психологічної клініки (1913). У період між публікацією монографії, присвяченої сестрам Бронте, і роману «Три сестри» вона пише, крім літературних творів, розгорнуте есе *Feminism (Women Writers' Suffrage League, 1912, 46 p.)*, в якому заперечує твердження супротивників жіночого руху про сексуальні розлади як головні чинники суфражизму і відстоює право жінки на професійну, творчу і емоційну свободу [10, с. 78]. За таких обставин роман «Три сестри» стає не просто і не стільки художнім втіленням історії про сестер Бронте – він є її емоційним продовженням і автопсихоаналітичним простором письменниці.

У цьому романі Сінклер, усупереч вікторіанським оспіваним, але нежиттєздатним цінностям, уперше у своїй творчості звертається до теми духовного й тілесного пригнічення дівчини /жінки в сімейному колі. Дія роману відбувається протягом декількох років, на початку XX століття, у віддаленому йоркширському селищі, куди вікарій Картарет переїздить зі своїми дорослими доньками попри їх незгоду і небажання. Головні героїні роману – сестри Мері (27 років), Гвендолен (25 років) і Еліс (23 роки). Відразу зауважимо, що єдиними штрихами, які поєднують їх з сестрами Бронте, які усталено вважаються їх прообразами, є різниця у віці і те, що вони є доньками вікарія – в усьому іншому це цілком самостійні, ідеологічно і психологічно завершені художні образи.

Головним мотивом твору є любовний трикутник – усі три сестри прагнуть привабити єдиного в їхньому середовищі достойного чоловіка, доктора Роукліфа. На цьому, власне кажучи, тривіальності сюжету і закінчується, тому що традиційний для нього розвиток подій у романі відсутній. Натомість авторка переносить основну колізію з фізичного плану в психічну сферу і наділяє кожну зі своїх героїнь окремою моделлю психічної поведінки згідно з фрейдівською теорією. Так, найстарша сестра, Мері, є абсолютним втіленням его, вона повністю усвідомлює свої цілі і відповідно вибудовує власну стратегію поведінки – психологічну маніпуляцію. Психотип середньої сестри, Гвендолен, відповідає фрейдівському суперего, а отже, русійною силою для неї стає сумління, самопожертва на користь ближнього, підпорядкованість суспільним нормам моралі. Нарешті, буття наймолодшої сестри перебуває під тотальним впливом її підсвідомих інстинктів (лібідо), які повністю вмотивовують усі її дії і вчинки.

Увесь подальший розвиток подій у романі відбувається у світлі окреслених авторкою психологічних тотожностей. Гвендолен, по-справжньому закохана в доктора, поступається своїм коханням заради молодшої сестри, вбачаючи смертельну загрозу в її істерії і затяжній депресії. Вона від'їжджає на деякий час у місто, надаючи, як їй здається, можливість Еліс і Роукліфу побудувати стосунки. Натомість Еліс, якій, відповідно до її психомоделі, властива зміна об'єкту сексуального потягу, спрямовує свою енергію на більш доступний порівняно з Роукліфом «об'єкт» – неосвіченого і не дуже привабливого на перший погляд фермера, з яким згодом одружується всупереч волі батька і найстаршої сестри. Остання, до речі, як типовий носій тогочасної моралі, засуджує вчинок Еліс і на довгі роки викреслює її зі свого життя. Саме Мері, яка увесь час прораховувала кожен свій крок і вдавалася до маніпулятивних дій, скористалася ситуацією, що склалася, і вийшла заміж за Роукліфа. Фінал роману логічно обґрунтований: Еліс має щасливий шлюб, але її зневажають і не приймають у суспільстві; Мері досягла омріяного респектабельного положення, яке насправді виявляється духовною руйнацією; Гвендолен залишається вдвох з батьком, оскільки він після важкої хвороби потребує постійного догляду, вона багато читає і розмірковує про людське буття.

Важливо зауважити, що характер кожного персонажу розкривається переважно засобами внутрішнього монологу, при цьому позиція оповідача залишається повністю дистанційованою від персонажів і подій – оповідь відсторонена настільки, що її можна порівняти з авторськими ремарками в драматургічному творі. Саморозкриття героїв відбувається з перших сторінок роману й продовжується до самого кінця твору під пильним наглядом безпристрасного автора-оповідача, який

невпинно підказує читачеві, усвідомленими, неусвідомленими чи підсвідомими є наміри, думки і вчинки персонажів (письменниця почне застосовувати прийом потоку свідомості тільки з наступного роману «Мері Олів'є»).

Якщо проаналізувати роман з погляду життєвого шляху письменниці, вдаючись до пошуків автобіографічних рис, ми побачимо, що таких, насправді, зовсім небагато: сестри Каргарет, як і авторка твору, були позбавлені щирої батьківської любові і піклування, зазнавали релігійного догматизму і формалізму; не мали будь-якої офіційної освіти. Втім, найбільш суттєвою автобіографічною деталлю є те, що в молоді роки Сінклер, як і Гвендолен, добровільно зреклася коханого чоловіка заради іншої жінки, яка, на її думку, мала вагоміші за неї права на одруження з ним.

У той же час не виникає ніяких труднощів у виявленні ознак психологізму в романі – більше того, визначенні його як суцільно автопсихологічного за своєю сутністю. Через ідейно-тематичне наповнення роману, а також адекватний спосіб його розкриття, авторка, знайшовши у фрейдівській теорії пояснення і виправдання своїм вчинкам, мужньо розкриває перед читачем власний внутрішній світ. Залишаючись усе життя незаміжною жінкою, вона не з чуток знала, з якою стіною суспільної ворожнечі, зневаги і презирства стикаються ті, хто добровільно чи вимушено залишається у самотності. Біографи Сінклера зазначають, що навіть у письменницькому середовищі траплялися випадки глузування з її стародівства, особливо з боку молодших колег – Лоуренса, Олдінгтона, Ребекки Вест та інших [4; 6; 10]. На прикладі сестер Каргарет вона оголила проблему відсутності кар'єрного вибору для жінки, окрім заміжжя, неможливості творчої і професійної самореалізації. І хоча Гвендолен, залишившись на самоті з недужим батьком, вдається до читання серйозної філософської літератури (Бергсона) і поступово проявляє неабияку духовну зрілість – або, говорячи мовою психоаналізу, сублімує сексуальну енергію в творчу, – все ж таки її майбутнє залишається невизначеним.

Витоки неспроможності жінок до самореалізації Сінклер вбачає серед іншого і в родинних відносинах. Її власний батько сильно пиячив, аж поки не розорився остаточно і не пішов з сім'ї, а мати вирізнялася релігійним догматизмом аж до тиранії. Як і її психоемоційний двійник, Гвендолен, письменниця протягом декількох років доглядала прикуту до ліжка матір, незважаючи на надзвичайно складні стосунки з нею. Мотив нестачі батьківського тепла в дитинстві і юності, як у «Трьох сестрах» і «Мері Олів'є», або, навпаки, «м'яка» тиранія, яка проявляється в обожненні дітей і стає причиною їх майбутньої інфантильності («Життя і смерть Гаррієт Фрін»), з'являється в кожному з романів психологічної «трилогії» Сінклера, але кожного разу зазнає особливого потрактання і звучання.

Отже, аналіз роману «Три сестри» показав, що автопсихологізм був важливою ознакою художнього методу М. Сінклера у період її становлення як письменниці модерністського напрямку. Більше того, вона проявила себе справжнім оригінальним відкривачем, художньо переосмисливши психоаналітичне вчення і тонко вписавши в нього власну духовну біографію. До заслуг письменниці можна віднести не тільки загально визнаний факт введення нею терміну «потік свідомості» у літературну критику, але й залучення новітнього для початку ХХ століття психологічного і психоаналітичного інструментарію до світу художньої літератури.

Література:

1. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. Москва : Искусство, 1979. 424 с.
2. Гинзбург Л.Я. О психологической прозе. О литературном герое. Санкт-Петербург : Азбука, 2016. 704 с.
3. Гончарова О.А. Забытые имена английского модернизма: Мэй Синклер. *Научные записки ХНПУ им. Г.С. Сковороды. Серия «Литературоведство»*. 2014. Вып. 2(78). Ч. 1. С. 36–46. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/literature/article/view/1198>.
4. Boll, T. Miss May Sinclair: Novelist: A Biographical and Critical Introduction. Cranbury : Associated University Presses, 1973. 320 p.
5. Brasme, I. May Sinclair's Literary Criticism: A Commitment to Modernity. 2018. URL: <http://journals.openedition.org/erea/6178>. DOI:10.4000/erea.6178.
6. Raitt, S. May Sinclair: A Modern Victorian. Oxford: Oxford UP, 2000. 343 p.
7. Silvey, J. May Sinclair and the Brontës: 'Virgin Priestesses of Art.' In *May Sinclair: Moving Towards the Modern*, edited by Andrew J. Kunka and Michele K. Troy. Ashgate, 2006, pp. 161–177.
8. Sinclair, M. *The Three Brontës*. Read Books, 2018. 220 p.
9. Sinclair, M. *The Three Sisters*. New York: The Dial Press, 1985. 388 p.
10. Wallace, D. *Sisters and Rivals in British Fiction: 1914-39*. Basingstoke: Macmillan, 2000, pp. 75–95.

Honcharova O. Autopsychologism as the characteristic feature of May Sinclair's *The Three Sisters*

Summary. The article deals with the problem of the author's presence in the novel by English writer May Sinclair *The Three Sisters* (1914). The use of the term "autopsychologism" is substantiated, explanations regarding the difference between the terms "autopsychologism" and "autobiography" are provided. The peculiarities of Sinclair's creative method are revealed; she was found to possess almost all of the worldview and aesthetic principles of modernism at the stage of its formation and prosperity: fascination with German idealistic philosophy, social rebellion, devotion to Freud and Jung's psychoanalytic theory, introduction of taboo topics, mysticism, symbolism, the transition from realistic modes of depicting to the stream-of-consciousness technique. It was also found out that the neglect of autopsychologism as one of the key attributes of her work was among the reasons for the long-term underestimation of her writings by literary criticism.

The analysis of the novel *The Three Sisters* showed that it reflected author's personal interests and admirations, her desire to improve the status of women in post-Victorian society, the desire for creative and emotional freedom, and reflections on the causes of spiritual and physical oppression of women. She demonstrated true innovation in the artistic rethinking and interpretation of Freudian psychoanalytic doctrine, having built images of the main characters according to Freudian psychomodels, such as ego, superego and Id, and illuminating them through the lens of her own spiritual biography.

The characters of the novel are revealed mainly by means of an internal monologue, while the narrator's position remains completely remote. The self-revelation of the characters comes from the first pages of the novel and continues until the very end of the work under the close supervision of an impartial storyteller, who constantly tells the reader whether the characters' intentions, thoughts, and behaviours conscious, unconscious, or subconscious.

Sinclair played an important role in the involvement of the innovative early twentieth century psychological and psychoanalytical knowledge to the literary techniques and means of depicting, which greatly enriched the literature of that era.

Key words: (auto)psychologism, (auto)biography, novel, modernism, psychoanalysis, psycho-model.